

Мср Драгана Видосављевић, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0003-1423-3916

Изворни научни рад
УДК: 340.131(497.11):502/504
DOI: 10.46793/7623-143-0.277V

ИМПЛИКАЦИЈЕ НОВЕ ДИРЕКТИВЕ О КРИВИЧНОПРАВНОЈ ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ НА СРПСКО КРИВИЧНО ЗАКОНОДАВСТВО*

Резиме

Нова директива Европске уније о еколошком криминалу, усвојена да побољша заштиту животне средине кроз кривично право, означава значајан помак у регулисању питања заштите и очувања животне средине. Овај рад истражује импликације директиве на српско кривично законодавство, фокусирајући се на усклађивање правног система Србије са еколошким стандардима ЕУ. Као земља кандидат за чланство у ЕУ, Србија се суочава са изазовом усклађивања својих националних закона са прописима ЕУ, посебно у области еколошког криминалитета. Сходно томе, у раду ћемо се најпре осврнути на кључне одредбе нове директиве о еколошком криминалитету, и то оне у којима су наведена кривична дела која државе чланице треба да инкорпорирају у своја национална законодавства, а затим и одредбе које се тичу одговорности правних лица за кривична дела, кривичних санкција за физичка и правна лица и др. Рад се завршава разматрањем потенцијалних измена потребних у српском кривичном законодавству како би се оно ускладило са нормама ЕУ.

Кључне речи: Директива 2024/1203, еколошки криминалитет, Република Србија.

1. Увод

Еколошки криминалитет представља један од највећих изазова модерног доба. Илегална сеча дрвета, илегална трговина дивљим животињама, илегално одлагање отпада, незаконит лов и риболов, као и многе друге манифестације

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

еколошког криминалитета, представљају не само опасност по животну средину, већ имају и далекосежне последице по људско здравље, економску стабилност и друштвено благостање. Штетни ефекти таквих активности су често неповратни, што доводи до дуготрајне еколошке штете, губитка биодиверзитета и доприноси климатским променама. Поред тога, комплексност ових кривичних дела, транснационални и често корпоративни карактер², повезаност са организованим криминалом^{3,4} и корупцијом^{5,6,7}, значајно отежавају откривање, доказивање и сузбијање еколошког криминалитета. Стога се јавља све већа потреба за ефикасним и свеобухватним стратегијама за борбу против ове врсте криминалне делатности.

Као одговор на овај растући изазов, на нивоу Европске уније (ЕУ) је, током година, донето низ аката који за циљ имају пружање заштите животн

² За више о концепту корпоративног еколошког криминалитета види: Батрићевић, А., Еколошка кривична дела и криминалитет корпорација, Зборник радова: Привредна кривична дела, Београд, 2017.

³ Види, на пример: D'Amato, A., Zoli, M., *Illegal waste disposal in the time of the mafia: a tale of enforcement and social well being*, Journal of Environmental Planning and Management, 55:5, DOI: 10.1080/09640568.2011.620324

⁴ Степен организованости криминалних група које се баве еколошким криминалом варира, од високорганизованих група, које често доминирају одређеним областима илегалних активности до малих група, које скривају своје илегалне активности иза паравана легалних бизниса, којима су еколошка кривична дела само мали део илегалних активности. За више о томе, види: van Uhm, D. P., Nijman, R. C. C., *The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum*, European Journal of Criminology, 2022, No. 19(4)/2022, <https://doi.org/10.1177/1477370820904585>, стр. 10-12.

⁵ Манифестације корупције у вези са еколошким криминалом могу бити различите и крећу се од подмићивања владиних службеника како би се превиделе незаконите активности, као што су илегална сеча дрвета или рударење до случајева где корупција може утицати на креирање закона и политика које фаворизују приватне интересе у односу на јавно добро, омогућавајући експлоатацију природних ресурса без обзира на последице по животну средину. Duri, J., *Corruption and environmental crime in Latin America*, https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/Corruption-and-environmental-crime-in-Latin-America_2020_PR.pdf, 2020, pp. 2-3, приступљено: 1.11.2024.

⁶ О вези између корупције и транспорту опасног отпада видети: Terekhova, T., *Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Corruption: The Special Case of E-waste in West Africa*, у: United Nations Office on Drugs and Crime, *Corruption, environment and the United Nations Convention against corruption*, February 2012, доступно на: https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2012/Corruption_Environment_and_the_UNCAC.pdf, приступљено: 1.11.2024.

⁷ О вези између транснационалног еколошког криминала и корупције видети и: Williams, D. A., *Transnational environmental crime and corruption*, у: *Research Handbook on Environmental Crimes and Criminal Enforcement*, Smith, S. L., Sahramäki, I. (ed.), Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2024, pp. 346-262.

средици. Резолуција (77) 28 Комитета министара Савета Европе из 1977. године⁸, Конвенција Савета Европе о заштити животне средине путем кривичног права из 1998. године⁹, Оквирна одлука Савета Европе о заштити животне средине путем кривичног права из 2003. године¹⁰, те Директива 2008/99/EЗ¹¹, усвојена од стране Европског парламента и Савета Европе, која је представљала својеврсну прекретницу и одступање од дотадашњег „традиционалног“ начина суочавања са проблемом еколошког криминалитета¹² и поставила „темељ европског еколошког кривичног права“.¹³ Ипак, након нешто више од деценије од њеног доношења, у извештају о евалуацији Директиве 2008/99/EЗ¹⁴, Европска комисија закључује да, иако је Директива успоставила заједнички правни оквир за кривична дела у вези са животном средином широм ЕУ, и даље постоје значајне разлике међу државама чланицама у погледу дефиниција, санкција и пракси спровођења. Директива није довела до смањења кривичних дела у вези са животном средином, пошто се многа кршења прописа и даље решавају првенствено путем управноправних, а не кривичноправних норми, што умањује превентивни ефекат.¹⁵ Полазећи од уочених недостатака и проблема са којима се суочавају државе чланице, када је реч о супротности еколошком криминалитету, Европска комисија усвојила је

⁸ Council of Europe, Committee of Ministers, *Resolution (77) 28 on the contribution of Criminal Law to the protection of the environment*, Adopted by the Committee of Ministers on 28 September 1977, at the 275th meeting of the Ministers' Deputies.

⁹ Council of Europe, *Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law*, European Treaty Series - No. 172, Strasbourg, 4th November 1998.

¹⁰ The Council of the European Union, *Council Framework Decision 2003/80/JHA of 27 January 2003 on the protection of the environment through criminal law*.

¹¹ The European Parliament, Council of Europe, *Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law*.

¹² Историјски гледано, заштита животне средине превасходно је била регулисана управноправним, а не кривичноправним нормама. Faure, M. G., *The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe*, Virginia Environmental Law Journal, Vol. 35(2)/2017, pp.321-322.

¹³ Вековић, В. В., Ћулафић, В. В., *Кривичноправна заштита животне средине у Србији и процес приступања Европској унији*, Зборник радова: Право, традиција и промјене, Источно Сарајево, 2020, стр. 404.

¹⁴ European Commission, *Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (ENVIRONMENTAL CRIME DIRECTIVE)*.

¹⁵ Исто, стр. 7-9, 79-84.

нови Директиву о кривичноправној заштити животне средине¹⁶, чије ћемо основне карактеристике представити у наредним редовима.

2. Директива 2024/1203 о кривичноправној заштити животне средине

Нова Директива о еколошком криминалу усвојена је 11. априла 2024. године и ступила је на снагу 20. маја 2024. У поређењу са Директивом из 2008. године, нова Директива, са својих тридесет чланова, доста детаљније регулише питања кривичноправне реакције на кривична дела против животне средине. Кључне карактеристике ове Директиве, рекли бисмо, огледају се у новим инкриминацијама које државе чланице треба да инкорпоришу у своја национална законодавства, постављању граница за санкције које треба прописати за ова кривична дела, прецизирање периода застарелости и др. Осим одредаба које се тичу кривичних дела и њиховог санкционисања, у Директиви се посебна пажња посвећује механизмима који би требало да помогну државама чланицама у борби против ове врсте криминалитета, као што су успостављање одговарајућих база података, обезбеђивање довољних ресурса, спровођење потребних едукација и коришћење одговарајућих истражних метода.

Једна од кључних карактеристика Директиве је, најпре, то што је њоме уведено неколико *додатних категорија кривичних дела* у односу на претходну директиву¹⁷. Нове категорије кривичних дела предложене у ревидираној

¹⁶ The European Parliament, Council of Europe, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*.

¹⁷ Према Директиви 2008/99/ЕЗ, државе чланице имале су обавезу да инкриминишу као кривична дела следеће радње: (а) испуштање, емисија или увођење материја или јонизујућег зрачења у ваздух, земљиште или воду, ако то доводи или може да доведе до смрти или озбиљне повреде неког лица, или ако би то причинило значајну штету за квалитет ваздуха, земљишта, воде, као и флору и фауну; (б) сакупљање, транспорт или збрињавање отпада, укључујући и надзор над овим пословима и каснију контролу депонија, ако то доводи или може да доведе до смрти или озбиљне повреде неког лица, или ако би то причинило значајну штету за квалитет ваздуха, земљишта, воде, или флору и фауну; (в) отпремање отпада у складу са Уредбом 1013/2006/ЕЗ о пошљи кама отпада,¹⁵ у количини већој од незнатне; (г) рад постројења у којем се одвија опасна делатност или у којем се налазе или користе опасне супстанце или препарати и који ван постројења доводе или могу довести до смрти или озбиљне повреде неког лица, или значајне штете за квалитет ваздуха, земљишта, воде, или флору и фауну; (д) производња, прерада, руковање, коришћење, држање, складиштење, транспорт, увоз, извоз или одлагање нуклеарних материјала или других опасних радиоактивних супстанци које доводе или могу довести до смрти или озбиљне повреде неког лица, или значајне штете за квалитет ваздуха, земљишта, воде, или флору и фауну; (ђ) убијање, уништавање,

Директиви о еколошком криминалу су: илегална трговина дрветом (чл. 3(2), тач. р); илегална рециклажа бродова (чл. 3(2), тач. h); нелегална екстракција подземних или површинских вода (чл. 3(2), тач. m); озбиљна кршења законодавства ЕУ о хемикалијама; озбиљне повреде везане за поступање са флуорованим гасовима са ефектом стаклене баште (чл. 3(2), тач. t); озбиљне повреде закона о инвазивним страним врстама (чл. 3(2), тач. r); спровођење пројекта без сагласности, при чему се проузрокује или је вероватно да ће се проузроковати значајна штета по квалитет ваздуха или земљишта, или квалитету или статусу воде, или значајну штету екосистему, животињама или биљкама (чл. 3(2), тач. e); испуштање загађујућих материја са бродова (чл. 3(2), тач. i).

Осим тога, према чл. 3(3), ако предузимање радњи наведених у чл. 3(2) изазове: (a) уништење или широко распрострањену и значајну штету по екосистем значајне величине или еколошке вредности или по станиште у оквиру заштићеног подручја, која је или неповратна или дугорочна, или (b) широко распрострањену и значајну штету по квалитет ваздуха, земљишта или воде, која је или неповратна или дугорочна, постојаће квалификовано кривично дело, за које се изриче строжа казна у односу на друга кривична дела.¹⁸

Још једна битна новина јесте та да је директивом предвиђено да понашања која чине радњу извршења побројаних кривичних дела морају бити незаконита (у супротности са релевантним прописима Европске уније или државе чланице, с тим што је предвиђен изузетак од овог правила, наводом да ће „такво понашање бити противзаконито чак и ако се спроводи на основу одобрења надлежног органа државе чланице, ако је такво овлашћење добијено на превару или корупцијом, изнудом или принудом, или ако се таквим овлашћењем очигледно крше релевантне материјалноправне норме“ (чл. 3(1)).

Како би омогућио бољу хармонизацију прописа у државама чланицама, европски законодавац је у новој Директиви прецизирао појмове који су од значаја за примену њених одредаба, као што су „значајна штета“, „занемарљива количина“ и „значајно пропадање“, чије се тумачење у периоду пре доношења Директиве показало као проблематично, односно различито тумачење ових појмова од стране држава чланица водило је неуједначеној законодавној и

поседовање или узимање јединки заштићених врста дивље фауне или флоре, осим у случајевима када се ради о незнатним количинама таквих јединки и када то има занемарљив утицај на очување статуса врсте; (e) трговање јединкама заштићених врста дивље фауне или флоре или њиховим деловима и прерађевинама, осим у случајевима када се ради о незнатним количинама таквих јединки и када то има занемарљив утицај на очување статуса врсте; (ж) свако понашање које проузрокује значајно оштећење станишта у заштићеним подручјима; (з) производња, увоз, извоз, стављање у промет или употреба супстанци које оштећују озонски омотач (чл. 3. Директиве).

¹⁸ Према преамбули Директиве, реч је о кривичним делима која се могу упоредити са екоцидом. Више о појму екоцида видети у: Ранђеловић, В., *Изаови у дефинисању екоцида у праву Европске уније*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 10, Крагујевац, 2022, стр. 369-381.

судској пракси¹⁹. Како би се избегла оваква ситуација, у Директиви су ови појмови јасно одређени. На пример, сходно чл. 3(6), постојање „значајне штете“ треба проценити на основу одређених фактора, који укључују степен оштећења, дуготрајност и реверзибилност штете.

Директива успоставља два различита режима *санкција* за еколошка кривична дела у зависности од тога да ли је извршилац физичко или правно лице. Унутар ове поделе, на основу критеријума као што су ниво кривице извршиоца (да ли је дело извршено са умишљајем или нехатом) и врста проузроковане штете, у Директиви су прописане санкције за еколошка кривична дела, са којима државе чланице треба да ускладе своја национална законодавства. Када је реч о физичким лицима, чл. 5. Директиве предвиђа да се кривична дела у вези са животном средином која су учињена умишљајно морају казнити максималном казном затвора од најмање: 10 година, ако проузрокују смрт неког лица; 8 година за дела која се, према преамбули Директиве, „могу упоредити са екоцидом“ 3(3), док је за друга кривична дела запређена је казна затвора од најмање три или најмање пет година, у зависности од фактора као што су трајност, тежина или поправљивост штете. Кривична дела за која је прописана најнижа санкција – у максималном трајању од најмање три године, јесу: (м) екстракција воде; (н и о) кривична дела против дивљих животиња; (к) нарушавање станишта или узнемиравање заштићених животињских врста унутар заштићеног подручја; (р) уношење инвазивних страних врста.

У чл. 6. и 7, Директивом су уређена питања одговорности и санкционисања *правних лица*. Сходно чл. 6, одговорност правних лица за дела против животне средине постоји: (а) када је дело извршило лице на водећој позицији у том правном лицу или (б) када је извршење кривичног дела омогућено недостатком надзора или контроле од стране лица из категорије (а). Иако Директива захтева да санкције укључују новчане казне у оба сценарија, она поставља минималне нивое максималних казни само за дела почињена у сценарију (а). Иако не постоје обавезни нивои санкција у сценарију (б), државе чланице морају осигурати да изречене казне буду „ефикасне, одвраћајуће и пропорционалне“ узимајући у обзир све битне околности конкретnog случаја. Када је кривично дело извршило лице које се налази на водећој позицији, чл. 7(3) захтева да максимални ниво казне не сме бити мањи од 5% укупног светског промета компаније у години која је претходила извршењу кривичног дела или, алтернативно, 40 милиона евра, односно 3% укупног светског промета компаније у години која је претходила извршењу кривичног дела или, алтернативно, 24 милиона евра за одређена кривична дела, с тим што се државе чланице позивају да за дела из чл. 3(3) пропишу и строже санкције.

¹⁹ European Commission, *Evaluation of the Directive 2008/99/EC...*, нав. дело, 79.

Од држава чланица се такође тражи да у својим националним законодавствима пропишу и санкције које укључују обавезе обнављања или плаћања накнаде за штету по животну средину; новчане казне; искључење из права на јавна давања или помоћ; искључење из приступа јавном финансирању; изузеће од обављања одређених функција; судска ликвидација; судски надзор и објављивање података о осуђеним лицима у одређеним изузетним околностима (чл. 5(3) и чл. 7(2)). Да би изречене санкције биле „ефикасне, одвраћајуће и пропорционалне“, Директивом су прописане *отежавајуће и олакшавајуће околности* које треба узети у обзир приликом одмеравања казне (чл. 8).

На крају, од држава чланица се тражи да предузму неколико кључних корака неопходних за ефикасно супротстављање еколошком криминалу. Наиме, државе чланице морају се постарати да су органима истраге и кривичног гоњења на располагању одговарајуће истражне технике и методе, укључујући специјализоване методе за борбу против организованог и тешког криминала (чл. 14. Директиве). Поред тога, они морају гарантовати да појединци и невладине организације који тврде да су оштећени кршењем животне средине имају право да учествују у поступцима, као што су грађански тужиоци. Државе чланице су такође обавезне да обезбеде редовну, специјализовану обуку за судије, тужиоце, полицију и друго правосудно особље како би осигурале да су адекватно опремљени за поступање у таквим случајевима (чл. 18. Директиве). Коначно, морају се прикупљати и анализирати статистички подаци о еколошким кривичним делима, укључујући податке о броју пријављених кривичних дела, покренутих истрага, изречених осуда и трајању кривичних поступака, како би се омогућило праћење и унапређење ефикасност система за борбу против еколошких кривичних дела (чл. 22. Директиве).

3. Кривичноправна заштита животне средине у Србији

У Републици Србији, материја заштите животне средине регулисана је низом законских и подзаконских аката. Када је реч о кривичноправној заштити животне средине, свакако најзначајнији извор права јесте Кривични законик Републике Србије²⁰, иако се одређени број кривичних дела може наћи и у одредбама споредног законодавства. У Кривичном законiku Србије кривична дела против животне средине (XXIV) су инкриминисана кроз 18 кривичних дела, садржаних у члановима од 260 до чл. 277. У групу кривичних дела против животне средине спадају: загађење животне средине (чл. 260. КЗ), непредузимање мера заштите животне средине (чл. 261. КЗ), противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која

²⁰ Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013/2011, 94/2016 и 35/2019.

загађују животну средину (чл. 262. КЗ), оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263. КЗ), оштећење животне средине (чл. 264. КЗ), уништење, оштећење и изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра (чл. 265. КЗ), уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266. КЗ), недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267. КЗ), повреда права на информисање о стању животне средине (чл. 268. КЗ), убијање и злостављање животиња (чл. 269. КЗ), преношење заразних болести код животиња и биљака (чл. 270. КЗ), несавесно пружање ветеринарске помоћи (чл. 271. КЗ), производња штетних средстава за лечење животиња (чл. 272. КЗ), загађење хране и воду за исхрану, односно напајање животиња (чл. 273. КЗ), пустошење шума (чл. 274. КЗ), шумска крађа (чл. 275. КЗ), незаконит лов (чл. 276. КЗ) и незаконит риболов (чл. 277. КЗ).²¹

Евидентно је да би потпуно усклађивање домаћег законодавства са новом директивом захтевало увођење нових инкриминација у национално законодавство, као што је, на пример, трговина илегално посеченим дрветом, угрожавање озонског омотача, али и нешто другачија формулација, односно проширење појединих постојећих инкриминација. На пример, у чла. 3(2), тач. ф) Директиве, прописано је као кривично дело „сакупљање, транспорт или збрињавање отпада, укључујући и надзор над овим пословима и каснију контролу депонија, када се такво понашање тиче опасног отпада или се односи на отпад који није опасан, али такве радње узрокују или могу узроковати смрт или озбиљну повреду било које особе или значајну штету по квалитет ваздуха, тла или воде, екосистем, животиње или биљке. Кривично дело којим је у домаћем праву регулисано поступање са отпадом јесте кривично дело из чл. 266 КЗ, уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја, чија законска формулација упућује на то да се ради само о опасном отпаду (и радиоактивним и другим опасним материјама), дакле отпаду у ужем смислу од оног који је наведен у Директиви. У погледу појединих кривичних дела, у литератури је већ било предлога у контексту процене усклађености домаћег законодавства са тада важећом Директивом 2008/33/ЕЗ²².

²¹ Поред побројаних, у споредном законодавству, прецизније у Закону о здрављу биља, Закону о средствима за заштиту биља, Закону о генетички модификованим организмима, Закону о водама, Закону о рударству и геолошким истраживањима, Закону о ветеринарству и Закону о поморској пловидби, могу се пронаћи још нека кривична дела, којима се, имајући у виду ограничени обим овог рада, нећемо бавити.

²² Турањанин, В., Колаковић-Бојовић, М., Батрићевић, А., *Процена нивоа усклађености кривичног законика Републике Србије са релевантним стандардима у оквиру приступних преговора са Европском унијом*, Београд, октобар 2018, стр. 217-228, доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Procena-nivoa-uskla%C4%91enosti-krivi%C4%8Dnog-zakonika-republike-srbije-sa-relevantnim-standardima-u-okviru-pristupnih-pregovora-sa-%D0%95U.pdf>, приступљено: 30.10.2024.

Уколико упоредимо домаће законодавно решење у погледу *санкција* са одредбама Директиве, видећемо да постоје разлике у погледу посебних максимума казни затвора, при чему се уочава блажи став српског законодавца. За нека кривична дела (на пример она чији су заштитни објект животиње), може се изрећи казна затвора у максималном трајању до једне или две године, што је испод оквира постављених Директивом. Исто је и са кривичним делима пустошење шума и шумска крађа, где је посебан максимум казне затвора једна година. Са друге стране,

Питање *кривичне одговорности правних лица* у Републици Србији регулисано је Законом о одговорности правних лица за кривична дела (у даљем тексту: ЗОПЛКД)^{23,24}. Према чл. 2. ЗОПЛКД, правно лице може одговарати за кривична дела из посебног дела Кривичног законика и других закона, ако су испуњени предвиђени услови за одговорност правног лица. Правно лице одговара за кривично дело које изврши одговорно лице у оквиру својих дужности, односно овлашћења, у намери да правном лицу прибави корист. Чланом 6. ЗОПЛКД прописано је да одговорност правног лица постоји и ако је због непостојања надзора или контроле одговорног лица омогућено је извршење кривичног дела у корист правног лица од стране физичког лица које је деловало под надзором и контролом одговорног лица правно лице одговара за кривично дело које у оквиру својих послова, односно овлашћења учини одговорно лице у *намери* да за правно лице оствари корист (чл. 6). Што се тиче санкција, ЗОПЛКД предвиђа три врсте санкција које се могу изрећи правним лицима. То су: казна (новчана казна и престанак правног лица), условна осуда (са или без заштитног надзора)²⁵ и мере безбедности. У чл. 14. постављене су смернице за одмеравање висине новчане казне, сходно запрећеној дужини трајања казне затвора за извршено кривично дело. Полазећи од прописаног оквира, можемо закључити да је за

²³ Закон о одговорности правних лица за кривична дела, Сл. гласник РС, бр. 97/2008.

²⁴ У нашем праву прихваћен је модел *акцесорне одговорности*, што значи да одговорност правног лица заснива на кривици физичког лица које предузело радњу извршења кривичног дела. Други модел је модел аутономне или непосредне одговорности, према којем правно лице одговара за своје властито понашање, тако да није потребно претходно утврђивати кривицу одговорних лица. Илић, Г., *Одговорност правних лица за казнена дела – основне претпоставке*, слајд 2-4, доступно на: https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2021/10/G.P.Ilic_Predgovor.Z.OPL_kd.pdf, приступљено 30.10.2024. Поређења ради, принцип аутономне одговорности правних лица прихваћен је у Шпанији. Детаљније о одговорности правних лица у Шпанији видети чл. 31 bis шпанског кривичног закона и Fajardo, T., Fuentes, J., Ramos, I., Verdú, J., *Fighting Environmental Crime in Spain: A Country Report. Study in the framework of the EFFACE research project*. Granada: University of Granada, 2015.

²⁵ Приликом изрицања условне осуде за одређена кривична дела, суд има могућност да утврди обавезу учиниоца да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите, очувања и унапређења животне средине (чл. 260-264; 266 КЗ).

кривична дела против животне средине и то за она за која је запрећена најстрожа казна, дакле у трајању од масимално осам година, правним лицима могуће изрећи новчану казну у износу до 10 милиона динара. У поређењу са смерницама које поставља Директива, закључујемо да је домаћи законодавац предвидео казне блаже од прописаних Директивом. Трећа врста кривичних санкција која се може изрећи правном лицу јесу мере безбедности и то: 1) забрана обављања одређених делатности или послова; 2) одузимање предмета; и 3) јавно објављивање пресуде (чл. 23 ЗОПЛКД).

Када је реч о *застарелости* кривичног гоњења и застарелости извршења изречене казне, рокови које прописује Кривични законик у потпуности су у сагласности са оквирима постављеним Директивом.

Битно је указати и на то да су досадашња истраживања праксе показала благу казнену политику када је реч о овој групи кривичних дела.^{26,27,28} Најскорије истраживање на ову тему показало је да су кривична дела која се најчешће пријављују шумске крађе и кривично дело убијање и злостављање животиња (чак 90% укупног броја пријава кривичних дела).²⁹ Са изузетком кривичног дела шумске крађе, аутори студије истичу да је изузетно велики проценат одбачаја поднесених кривичних пријава, те да се највећи број поднетих кривичних пријава одбацује због непостојања адекватних доказа који би говорили у прилог основа сумње о извршењу пријављеног кривичног дела.³⁰ Према ауторима, ова чињеница „говори о потреби предузимања активности у циљу додатне обучености једног одређеног броја субјеката по питањима везаним за прикупљање доказа и писање кривичне пријаве о извршеном кривичном делу и извршиоцу“³¹. Број оптужења за кривична дела против животне средине је релативно мали (мање од 20% укупног броја пријављених кривичних дела) и углавном се односе на лакша кривична дела ове врсте, при чему чак петина подигнутих оптужних аката резултира обуставом поступка, изрицањем одбијајуће или ослобађајуће пресуде.³² Када

²⁶ Чавошки, А., Трајковић, Д., *Анализа статистичких података о казненоправној заштити животне средине у Србији*, Мисија ОЕБС у Србији, <https://uts.org.rs/wp-content/uploads/2007/11/analiza.podataka.pdf>, 11-23. приступљено: 2.11.2024.

²⁷ Банић, М. В., *Кривичноправна заштита угрожених дивљих биљних и животињских врста и изазови правне праксе*, Страни правни живот, бр. 1/2021, стр. 67-74.

²⁸ Алимпић, М., *Кривично законодавство Србије и међународни правни стандарди – усаглашеност или не?* Гласник Адвокатске коморе Војводине, вол. 94, бр. 4/2022, стр. 1324-1327.

²⁹ Бејатовић, С., Докић, С., *Кривична дела против животне средине и казнена политика* (норма, пракса и мере унапређења), 2024, [krivicna_dela_protiv_zivotne_sredine_i_kaznena_politika.pdf](https://uts.org.rs/wp-content/uploads/2024/01/krivicna_dela_protiv_zivotne_sredine_i_kaznena_politika.pdf), приступљено: 2.11.2024.

³⁰ Исто, стр. 253.

³¹ Исто.

³² Исто, стр. 255-256.

је реч о кривичним санкцијама, резултати истраживања показују да је условна осуда најчешћа кривична санкција која се изриче учиниоцима кривичних дела против животне средине; релативно је мали проценат изречених казни затвора лицима осуђеним за ова кривична дела, при чему се најчешће изриче казна затвора у трајању до 6 месеци; док је највећи износ изречене новчане казне био сто хиљада динара.³³ Посебно забрињавајући податак је да процесуирања правних лица за било које кривично дело из ове групе скоро да није било.³⁴ Чини се да се овај тренд наставља и у 2023. години, будући да подаци Републичког завода за статистику показују да највећи проценат пријављених кривичних дела чине кривична дела шумска крађа и убијање и злостављање животиња (табела 1 и табела 2). Проценат осуђених у односу на пријављена лица је тек 18,4%, док је најчешћа кривична санкција која се изриче извршиоцима кривичних дела против животне средине условна осуда (у чак 51.3% случајева). Новчана казна изречена је у 26.7% случајева, док је проценат изречених казни затвора био 12.4%.³⁵

Табела 1. Број пријављених пунолетних лица према кривичном делу у 2023. год.³⁶

Против животне средине	2047
Загађење животне средине	29
Непредузимање мера заштите животне средине	12
Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину	3
Оштећење животне средине	17
Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	12
Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	107
Повреда права на информисање о стању животне средине	2
Убијање и злостављање животиња	196
Преношење заразних болести код животиња и биљака	2
Несавесно пружање ветеринарске помоћи	3
Производња штетних средстава за лечење животиња	2
Загађивање хране и воде за исхрану односно напајање животиња	7
Пустошење шума	50
Шумска крађа	1530
Незаконит лов	53
Незаконит риболов	22

³³ Исто, стр. 257.

³⁴ Исто, стр. 260.

³⁵ У време писања овог рада није доступан комплетан извештај о броју пријављених, оптужених и осуђених лица, који би омогућио детаљнију анализу питања санкционисања и процесуирања кривичних дела против животне средине и упоређивање са резултатима раније спроведених истраживања.

³⁶ Републички завод за статистику, *Саопштење број 186, год. LXXIV*, од 12.07.2024, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20241186.pdf>, приступљено: 3.11.2024.

Драгана Видосављевић, Импликације нове Директиве о кривичноправној заштити животне средине на српско кривично законодавство (стр. 277-293)

Табела 2. Број осуђених пунолетних лица према кривичном делу и изреченим кривичним санкцијама у 2023. год.³⁷

	Укупно	Затвор	Новчана казна	Условна осуда	У кућном затвору	Рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе	Судска опомена
Против животне средине	378	47	101	194	25	10	1
Загађење животне средине	3	-	1	2	-	-	-
Непредузимање мера заштите животне средине	1	-	-	1	-	-	-
Оштећење животне средине	1	-	-	1	-	-	-
Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	7	2	-	4	1	-	-
Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	36	3	-	32	-	1	-
Убијање и злостављање животиња	22	3	4	14	1	-	-
Производња штетних средстава за лечење животиња	1	-	1	-	-	-	-
Пустошење шума	17	4	5	7	1	-	-
Шумска крађа	259	33	82	119	16	8	1
Незаконит лов	14	1	1	9	3	-	-
Незаконит риболов	17	1	7	5	3	1	-

³⁷ Исто.

Треба, међутим, рећи да оваква ситуација није специфична само за Србију. И друге земље из окружења суочавају се са сличним проблемима³⁸. Штавише, сличан проблем запажен је и у многим развијенијим земљама. На пример, неке студије спроведене у Сједињеним Америчким Државама упозоравају на малу вероватноћу да ће доћи до кривичног гоњења за ову врсту кривичних дела. С обзиром на малу вероватноћу кривичног гоњења, аутори тврде да се не може очекивати да кривичне санкције имају значајан ефекат у погледу генералне превенције. Налази сугеришу да „рационални преступници могу да перципирају ризик од кажњавања као занемарљив, што их наводи на даље вршење кривичних дела“.³⁹ Са друге стране, студија спроведена у Финској показала је да иако је стопа кривичног гоњења за еколошке злочине релативно висока, са просечном стопом осуђујућих пресуда од 82%, већина случајева резултира новчаном казном, а не затворским казнама, што сугерише да иако се злочини у вези са животном средином схватају озбиљно, казне можда неће бити строге.⁴⁰ Слична ситуација запажена је и у Белгији, где судије изричу новчане казне великој већини осуђених лица, са великом учесталошћу условних казни. Међутим, висина изречених казни је релативно ниска, посебно за правна лица, што, поново, намеће питање о њиховом одвраћајућем ефекту⁴¹.

Позитивна новина у Републици Србији свакако је формирање нове Јединица за сузбијање еколошког криминала и заштиту животне средине у марту 2022. године, чиме се наша земља придружила одређеном броју земаља у којима су формирани посебни органи, специјализовани за супротстављање овој врсти криминалитета (пример такве земље је Белгија). По протеку довољног времена, требало би спровести нова истраживања и утврдити да ли је дошло до напретка у погледу примене законодавног оквира од успостављања специјалне Јединице за сузбијање еколошког криминала и заштиту животне средине.

4. Закључак

Анализа одредби Директиве о кривичноправној заштити животне средине и релевантних одредби Кривичног законика Републике Србије показује да

³⁸ Банић, М. В., *нав. чланак*.

³⁹ Lynch, J. M., Barrett, L. K., Stretesky, B. P., Long, A. M., *The Weak Probability of Punishment for Environmental Offenses and Deterrence of Environmental Offenders: A Discussion Based on USEPA Criminal Cases, 1983-2013*, *Deviant Behavior*, No. 37(10)/2016, стр. 5-6.

⁴⁰ Paukku, E., *Environmental crime in a welfare state - a case study on the prosecution of environmental crimes in Finland 2015-2020*, *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 2024, 48:1, DOI: 10.1080/01924036.2022.2087701, стр. 19.

⁴¹ Billiet, C. M., Earnhart, D., Rousseau, S., *Sanctioning of environmental crime in the European Union: The case of Flanders, Belgium*, *Crime, Law and Social Change*, No. 69(5)/2018, doi: 10.1007/s10611-018-9772-0, стр. 14-15.

позитивно кривично право Републике Србије није у потпуности усклађено са новом Директивом. Иако је домаћи законодавац несумњиво препознао значај кривичних дела против животне средине, те их је сврстао у посебну главу кривичних дела, ради постизања потпуне усаглашености у домаће кривично законодавство потребно је унети одређене измене. Да би се у потпуности ускладила са Директивом о кривичноправној заштити животне средине, Република Србија ће морати да уведе низ нових кривичних дела, као што је трговина илегално посеченим дрветом, угрожавање озонског омотача и др, или барем да прошири дефиниције већ утврђених кривичних дела. Такође, компаративна анализа домаћих прописа и оквира предвиђених Директивом показала је да српски законодавац прописује нешто блаже кзне за кривична дела против животне средине од оних које су предложене Директивом.

Међутим, основни проблем са којим се Република Србија суочава није у законодавном оквиру, већ у његовој практичној примени. Досадашња истраживања указала су на проблеме у вези са применом прописа. Тачније, у пракси се показало да се у највећем проценту пријављују само два кривична дела из ове групе. Осим тога, број пријава, оптужби и осуђујућих пресуда указује на проблеме у вези са процесуирањем кривичних дела против животне средине. Велики проценат одбачених кривичних пријава, и то по основу недовољних доказа, на шта је указано у спроведеним истраживањима, показују да је неопходна додатна едукација релевантних актера. Формирање јединице за сузбијање еколошког криминала и заштиту животне средине свакако је корак у правом смеру, с тим што ће време показати да ли је и колико тиме смањен уочени проблем.

*Dragana Vidosavljević, LL.M., Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

IMPLICATIONS OF THE NEW DIRECTIVE ON CRIMINAL ENVIRONMENTAL PROTECTION ON SERBIAN CRIMINAL LEGISLATION

Summary

The new directive of the European Union on environmental crime, adopted to improve the protection of the environment through criminal law, marks a significant shift in the regulation of issues of environmental protection and preservation. This paper explores the implications of the directive on Serbian criminal legislation,

focusing on the harmonization of the Serbian legal system with EU environmental standards. As a candidate country for EU membership, Serbia faces the challenge of harmonizing its national laws with EU regulations, especially in the area of environmental crime. Accordingly, in the paper, we will first look at the key provisions of the new directive on environmental crime, namely those that specify the criminal acts that state members should incorporate into their legal provisions of the law on national legislation, and the guilt for the protection of rights by national legislation acts, criminal sanctions for natural and legal persons, etc. The paper ends with consideration of potential changes needed in Serbian criminal legislation in order to bring it into line with EU norms.

Key words: Directive 2024/1203, environmental crime, Republic of Serbia.

Литература

- Алимпиић, М., *Кривично законодавство Србије и међународни правни стандарди – усаглашеност или не?* Гласник Адвокатске коморе Војводине, вол. 94, бр. 4/2022.
- Банић, М. В., *Кривичноправна заштита угрожених дивљих биљних и животињских врста и изазови правне праксе*, Страни правни живот, бр. 1/2021.
- Батрићевећ, А., *Еколошка кривична дела и криминалитет корпорација*, Зборници радова: Привредна кривична дела, Београд, 2017.
- Бејатовић, С., Докић, С., *Кривична дела против животне средине и казнена политика (норма, пракса и мере унапређења)*, 2024, [krivicna_dela_protiv_zivotne_sredine_i_kaznena_politika.pdf](#),
- Billiet, C. M., Earnhart, D., Rousseau, S., *Sanctioning of environmental crime in the European Union: The case of Flanders, Belgium*. Crime, Law and Social Change, No. 69(5)/2018. doi: 10.1007/s10611-018-9772-0
- Вековић, В. В., Ћулафић, В. В., *Кривичноправна заштита животне средине у Србији и процес приступања Европској унији*, Зборник радова: Право, традиција и промјене, Источно Сарајево, 2020.
- D'Amato, A., Zoli, M., *Illegal waste disposal in the time of the mafia: a tale of enforcement and social well being*, Journal of Environmental Planning and Management, 55:5. DOI: 10.1080/09640568.2011.620324
- Duri, J., *Corruption and environmental crime in Latin America*, https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/Corruption-and-environmental-crime-in-Latin-America_2020_PR.pdf, 2020.
- European Commission, *Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (ENVIRONMENTAL CRIME DIRECTIVE)*.
- Закон о одговорности правних лица за кривична дела, Сл. гласник РС, бр. 97/2008.

Драгана Видосављевић, Импликације нове Директиве о кривичноправној заштити животне средине на српско кривично законодавство (стр. 277-293)

- Илић, Г., *Одговорност правних лица за казнена дела – основне претпоставке*, доступно на: https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2021/10/G.P.Ilic_Predgovor.Z.OPL_kd.pdf,
- Council of Europe, *Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law*, European Treaty Series - No. 172, Strasbourg, 4th November 1998.
- Council of Europe, Committee of Ministers, *Resolution (77) 28 on the contribution of Criminal Law to the protection of the environment*, Adopted by the Committee of Ministers on 28 September 1977, at the 275th meeting of the Ministers' Deputies.
- Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013/2011, 94/2016 и 35/201
- Lynch, J. M., Barrett, L. K., Stretesky, B. P., Long, A. M., *The Weak Probability of Punishment for Environmental Offenses and Deterrence of Environmental Offenders: A Discussion Based on USEPA Criminal Cases, 1983-2013*, Deviant Behavior, no. 37(10)/2016.
- Paukku, E., *Environmental crime in a welfare state - a case study on the prosecution of environmental crimes in Finland 2015-2020*, International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice, 2024. DOI: 10.1080/01924036.2022.2087701
- Ранђеловић, В., *Изазови у дефинисању екоцида у праву Европске уније*, Зборник радова: Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније, књ. 10, Крагујевац, 2022.
- Републички завод за статистику, *Саопштење број 186, год. LXXIV*, од 12.07.2024, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20241186.pdf>,
- Terekhova, T., *Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Corruption: The Special Case of E-waste in West Africa*, u: United Nations Office on Drugs and Crime, *Corruption, environment and the United Nations Convention against corruption*, February 2012, 11-16, https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2012/Corruption_Environment_and_the_UNCAC.pdf
- The Council of the European Union, *Council Framework Decision 2003/80/JHA of 27 January 2003 on the protection of the environment through criminal law*
- The European Parliament, Council of Europe, *Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law*.
- The European Parliament, Council of Europe, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*.
- Турањанин, В., Колаковић-Бојовић, М., Батрићевић, А., *Процена нивоа усклађености кривичног законика Републике Србије са релевантним стандардима у оквиру приступних преговора са Европском унијом*, Београд, октобар 2018, доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Procena-nivoa-uskla%C4%91enosti-krivi%C4%8Dnog-zakonika-republike-srbije-sa-relevantnim-standardima-u-okviru-pristupnih-pregovora-sa-%D0%95U.pdf>,
- van Uhm, D. P., Nijman, R. C. C., *The convergence of environmental crime with other serious crimes: Subtypes within the environmental crime continuum*, European Journal of Criminology, No. 19(4)/2922. <https://doi.org/10.1177/1477370820904585>
- Fajardo, T., Fuentes, J., Ramos, I., Verdú, J., *Fighting Environmental Crime in Spain: A Country Report*, Study in the framework of the EFFACE research project. Granada: University of Granada, 2015.

- Faure, M. G., *The Revolution in Environmental Criminal Law in Europe*, Virginia Environmental Law Journal, 2017, Vol. 35(2)/2017.
- Чавошки, А., Трајковић, Д., *Анализа статистичких података о казненоправној заштити животне средине у Србији*, Мисија ОЕБС у Србији, <https://uts.org.rs/wp-content/uploads/2007/11/analiza.podataka.pdf>
- Williams, D. A., Transnational environmental crime and corruption, у: *Research Handbook on Environmental Crimes and Criminal Enforcement*, Smith, S. L., Sahramäki, I. (ed.), Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2024.